

Az Agónia születése

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 1. szám, 2013. január 4.

A dolgok magyarázatára gyakran csak utólag derül fény. Spiró György remek írásban fejti ki, miért telt el hat év Miroslav Krleža Glembay-trilógiája első és második darabjának nemzeti színházi (1958) és Madách színházi (1964) bemutatója között (*A félreértés előnyei, ÉS*, 2012/51-52., dec. 21.). A történet lényege, hogy az első bemutató, a *Glembay Ltd.* politikai döntés eredménye volt, amelyre az '56-os megtorlások után a Kádár-nyitás jegyében került sor Tito Jugoszláviája felé. Ám a döntést bizonytalanság övezte, olyannyira, hogy az óvatos *Népszabadság* az akkor még főiskolás MGP-re bízta a színikritikát, aki nem mert a darabról írni, csak a színészekről, bár a bíráló így sem jelent meg. Az előadás – írja Spiró – váratlanul „a polgári életforma iránti érdeklődés és szimpátia” lelkes érzetét váltotta ki a magyarokból. *„Ettől ijedtek meg '58-ban, és amikor a rendszer egy békés félfordulattal immár tudatosan a kispolgári életmód felé tett komoly engedményeket a hatvanas évek közepén, a hivatalosságnak már nem volt mitől félnie.”* Vagyis a túlzottan nagy siker miatt *„legfelső politikai szinten úgy döntöttek, hogy a Glembay-trilógia következő darabjának bemutatóját békésebb időszyakra halasztják”*. Így jött el az *Agónia* premierje 1964-ben, a Madách Kamarában.

1962 őszén húszévesen, harmadéves bölcsészként kerültem a Madách Színházba dramaturgyakornoknak. Az igazgató, Both Béla komolyan vette, hogy javasoljak darabokat. Annak idején a *Glembay Ltd.* elvárásolt a zseniális Bojan Stupica rendezésében – egyébként jelentek meg róla „rendes” kritikák, MGP pedig később már kényszer nélkül is a színészekről írt a darab helyett –, úgyhogy az *Agónia* lett volna az első javaslatom. De nem lehetett kiosztani a Madáchban, pedig csak három szereplője van. Both szokása szerint az arcát túrtá az indulattól, ha irreális javaslatokkal álltak elő.

Jugoszlávia akkor maga volt a Nyugat, '63-ban nagy nyári utat tettünk Belgrádban és Dubrovnikban, amit a politikailag óvatoskodó barátok figyelmeztetése ellenére a kultúrattasé-helyettes szervezett meg. Találkoztunk a kitűnő Ivan Ivanjival, aki akkor színigazgató volt, láttuk a dubrovnikai Ünnepi Játékokat, erről született első színházi cikkem a *Nagyvilágban*. Mániákusan kerestem jugoszláv darabokat a Madáchnak, a legtovább Velimir Lukić *Oswald király hosszú élete* című vadonatúj színművét nyomtam. Hiába, nem volt elég jó. Ám '63-ban egyszerre két színész szerződött a színházhoz. Ajtay Andor a Jókaiból és Bessenyei Ferenc a Nemzetiből, ahol éppen igen rossz, öblögetős korszakát élte, és érezte, hogy váltania kell. Tolnay Klári adott volt harmadiknak – tökéletes *Agónia*-szereposztás. Both azonnal elfogadta. Jó kapcsolatban álltam a kedves, pátriárka külsejű Vujicsics D. Sztoján fordítóval (sajnos nemrég az ügynöklistán találkoztam a nevével), ő szállította nekem az új jugoszláv drámákat. Azonnal szóltam neki, kérdezze meg Stupicát, elvállalná-e a rendezést. A többi már a színház dolga volt. Szokása szerint a díszletet is Stupica tervezte, korábban soha nem volt olyan remek színpadkép a Kis Madáchban. Végigültem a próbákat, attól eltekintve, hogy Ajtay folyton a kulcsosomóját csörgette a zsebében, és senki sem mert szólni neki, élményszámba mentek. Az előadás tökéletes lett, persze abban a finoman, elegánsan, polgárian „leleplező” formában, amiről Spiró ír.

Az *Agónia* bizonyult dramaturguskodásom egyetlen kézzel fogható, komoly, bemutatóban realizált eredményének a Madách Színházban. Szerencsém volt. A „legfelső politikai döntés” anyagi erővé vált bennem. Csakis így történhetett.